

ՕՐԴՈՒԲՐԴԻ ԿԼՄ ՎԵՐԻՆ ԸԳՈՒԼԻՍԻ

ՈՍՏԻԿԸՆԸ ԵՐԶԸՆ

ԵՒ ԿՍՄ

ԳՈՂԹՆ

Ե. ԼԱՎՍԵԱՆԻ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲՆԱԿԱՐԱՆ*)

Փողկնում նկատելի են երեք տիպի տներ, հին՝ հայկական, միջին՝ պարսկական և նոր՝ եվրոպական: Առաջին երկու տիպից այսին չեն կոտուցանում, այլ միայն հները կարկատելով զործածում են կամ որպէս բնակարան և կամ որպէս խոհանոց կամ պահեստի տեղեր:

Հին՝ հայկականը գլխատուն կամ զարադասն է, որ առուելուպէս յատուկ է Ղարաբաղին¹⁾: Դիտելով այս տիպի կանդուն և տներ տները, կարելի է նկատել որս առտինտնարար զարդացումը. այսպէս՝ տննանին գլխատան ձեղունը յինուում է չորս սիւների վրայ, միջին ժամանակներ՝ երկու, իսկ նորը՝ միմիայն մինի վրայ: Այս վերջին տեսակի տներ բազմաթիւ են առուելուպէս Նախիջևանի շրջակայ գիւղերում: Բացի որտեղից նկատուում է նաև,

*) Տես Ազգ. Հանգէն 1904 թ. XI-դ գլխի:

¹⁾ Այս տիպի տներ բնական ժամրաման նկարագրած լինելով իմ ռթր-շալտի գաւառ և շահնգեզուրի գաւառ աշխատութիւնների մէջ, տեղորդ եմ համարում կրկնել: Այստեղ կրկնեմ այն անկախ միտն այն, որ Փողկնում տարին երկու անգամ աղիտակ հողով աղիտակեցում են (աղիտակ են) ասն պատեքը և որ բոլոր շէնքերը շինում են հում աղիտակ:

Սալտաբաղան տեսակէից կտրեալ եմ համարում լինել նաև այն, որ Փողկ-նում բոլոր տներն էլ ունեն տաններն արտաքիններ, մինչդեռ կուլտուրապէս տեղի տար կրկնեցում (կնշաղա Ղափանի, Փարալաղեպի) մի երկու արտաքին հաղիւ է պատուում:

որ փայտէ կամ կուէ շտեմարանը, որ անհրաժեշտ կարասին է եղել այս տիպի բնակարանի, փոխանակ տան դռան մօտ շինուելու, ամփոփուել է դռան պատի մէջ, որ այս պատճառով մօտ երկու արշին լայնութեան է դառել: Շտեմարանի բերանը գտնուում է մի պարհանի¹⁾ մէջ, որ բացուում է ձեղունին մօտ: Պատի մէջ, ներքեւում էլ մի փոքրիկ անցք է թողնուած, փայտէ կափարիչով փակած, որտեղից հանում են շտեմարանի մէջ ածած ցորենը կամ ալիւրը: Երբորդ փոփոխութիւնը կայանում է նրանում, որ միջնատունը կոչուած սենեակը կիսազիւստափոր դարձնելով դորձածել են իրր մօտան, ուր առաւելապէս գինի են պահել: Վերջերք՝ պարսկական տան ազդեցութեամբ շատ և մեծ պորհաններ և մի կամ երկու պատուհան են շինել զլիստան մէջ:

Միջին՝ պարսկական տիպի տները բազկացած են 3—4, երբեմն և աւելի, սենեակներից, մօտանից (մազազա) և բազդադոց (պաշահ):

Այս տիպի ընդհանուր, յատկանիշ կողմը կայանում է նրանում, որ մեծ ջանք է թափուած հրքան կարելի է մեկուսացնել փողոցից: Տները գտնուում են ոչ թէ ուղղակի փողոցի վրայ, այլ պատու: փողոցի առջևով ձգուած է կամ գաւթի կամ տան յետի կողմի, անպատուհան պատը: Բացի սրանից նոյն իսկ պաթի մէջ բացուող պատուհաններն էլ ծածկուած են շատ փոքրիկ բացուածքներ ունեցող փայտէ կամ երկաթէ շրջանակներով: Գրեթէ բոլոր սենեակների մէջ կան մի կամ երկու շարք պարհաններ, որոնցից մի բանիսը ծառայում են որպէս պատուհաններ: Առաջնակարգ սենեակների առատադը ծածկուած է զանազան ձևերով կտրատուած մանր տախտակներով:

Նոր, եւրոպական տիպի տները լիովին չեն ազատուած պարսկական ազդեցութիւնից: Սրանցից շատերը նոյնպէս գտնուում են պատու, կամ նրանց յետի մասն է դարձուած զէպի փողոցը: Այս պատճառով և՛ հարաարապետութեան վրայ առանձին ուշադրութիւն չի դարձուած: Սրանցից շատերն երկյարկանի են, բազկացած 3—5 սենեակներից, բաւական մեծ պատուհաններով և ընդարձակ պատշգամբով: Շատ շատերի առաջ կան պարտէզներ, ուր ոչ միայն կան պտղատու ծառեր, այլ և բազմազան ծաղիկներ: Գեղեցիկ են, մանաւանդ, խաղողի վազերով շրջապատուած հովանոցները, որոնք ամառը իրր ննջարան են ծառայում:

Կահաւարութիւնը կէս պարսկական, կէս եւրոպական է. աշ-

¹⁾ Գորհած կոչում է պատի մէջ թողնուած բացուածքը, որ ծառայում է իրր պահարան կամ պարսկական աշակով գեղեցիկ ձևէ է աղիտ:

քի ընկնող մասը կազմում են գորգերը, որոնցից շատ հիտնայի-
ներն ու թանգադիները կան:

ՁԳԵՍՏ ԵՒ ԶԱՐԴ

Ա. Կանանց.— Զոկերի առանձնայաատուկ զգեստն ու գլխի
շարդարանը այժմ միմիայն պատաններն են կրում, Միջին սե-
րունդը՝ վրացեակ, իսկ նորը՝ եւրոպական տարազով է, հետեապէս
և մի երկու տասնեակ տարիներից յետոյ այս տարազը ևս բոլո-
րովին դուրս կըգայ գործածութիւնից, տեղի տալով եւրոպա-
կանին:

Կանանց զգեստը շատ պարզ է և միանգամայն նման գա-
րարազցիներինին: Եապիկը երկար է, ոտներից 3—4 վերշոյ
բարձր, երկար թևերով և կուրծքին հասարակ կամ զատ բաժառ
(ոսկիթել ժապաւն) կարած: Առաւելապէս շիլա կամ զանաւուզ
կտորից: Եապիկ վրայ հագնում են արխալուզը, չիթից կամ մե-
տաքէ կտորից: Սա գրկելով իրանը, նուաճով սեղմում է մէջքին
և ապա կայն քղանցքներով իջնում մինչև ծնկները: Թևերը երկար
են, և ծայրերին զատ ընալծա ու արծաթէ կոճակներ կարած:
Սրա վրայից, մէջքին կապում են մետաքսէ կամ հասարակ կտո-
րից զօտի: Յուրա ժամանակ մի երկրորդ արխալուզ էլ հագնում
են ստաջի վրայ, իսկ հարուստները՝ թաւիշից կամ հասարակ
կտորից կարած մուշտակ:

Փողոց դուրս գալիս և մանուսնդ եկեղեցի գնալիս ամբող-
ջովին փաթաթւում են սպիտակ շարսաւի (զօն) մէջ, ծածկելով
նոյն իսկ երեսը: Պատանները չեն կրում այս շարսաւը:

Ոտներին հագնում են գուլպայ և քոշ՝ կանանչ կամ կարմիր:
Բ. Տղամարդկանց. Զօկերի հին սերունդը, մանուսնդ աղ-
քատները, հագնում են տեղական, հին տարազով, իսկ նոր սե-
րունդը, մանուսնդ հարուստները՝ նոր, եւրոպական տարազով: Վե-
րին Ազուլիտում տեղական տարազը զրեթէ լիովին տեղի է տուել
եւրոպականին, մինչդեռ միւս գիւղերում նա դեռ ևս յարատեւում է:

Հին, տեղական տարազը կայանում էր հետեւեալում. Եա-
պիկը կարում էր կառից, կրծքի բացուածքը կոճկում էր
անբակի մօտ, թևերը հասնում էին մինչև գաստակը և այստեղ
կոճկում: Սրա վրայ, ոտներին հագնում էին շալուար շալից կամ
հասարակ կապառազոյն կառից. շալուարի վերին մասն ուշիտու-
րով ամրանում էր, իսկ ներքին մասը, փեղքերը, գրում էին
գուլպայի մէջ և վերայից տողաղով կապում: Եապիկի վրայից հագ-
նում էին արխալուզ կապոյտ կառից կամ չիթից և կամ դոնա-